

*Davor Savin*¹

UDK 336.748.12

331.556.42

331.91

GLOBALIZACIJSKI PROCESI I INFLACIJA

Sažetak

Globalizaciju karakterizira rastuća vrijednost međunarodne trgovine, čije je povećanje u dužem razdoblju bilo veće od rasta globalnog bruto domaćeg proizvoda, te liberalizacija međunarodne razmjene sa slobodnim kretanjem kapitala, novca, znanja i ideja. Prvi put u suvremenoj ekonomskoj povijesti pretežiti dio čovječanstva djeluje u tržišnom sistemu s pristupom najsuvremenijoj tehnologiji. Kao posljedica ulaska Kine, Indije i bivših zemlja SEV-a u svjetski sustav proizvodnje i trgovine, globalna se radna snaga udvostručila na oko 3 milijuna ljudi u proteklih 15 godina. Novi su radnici doprinijeli sniženju inflacije u razvijenim zemljama jer su njihovi proizvodi jeftiniji i postupno preuzimaju sve veći dio tržišta. Nova konkurencija prisilila je poduzeća u razvijenim zemljama da i sama snize svoje cijene i reduciraju rast plaća budući da ne mogu konkurirati kineskim i indijskim zaposlenicima koji su spremni raditi za osjetno nižu naknadu. Ovi radnici postupno osvajaju tehnološki složenije proizvode, snižavajući njihovu cijenu na svjetskom tržištu. Drugim riječima, novopridošli će radnici i u bližoj budućnosti doprinositi sniženju globalne inflacije.

Ključne riječi: globalizacija, inflacija, plaće, radna snaga, preseljenje proizvodnje

JEL klasifikacija: E24, E32

¹ Prof.dr.sc. Davor Savin, redoviti profesor Ekonomsko-poslovnog fakulteta, Maribor, Slovenija

Globalizacija – karakteristike i dometi

Sprega tehnologije i liberalizacije svjetskih tržišta ostvarila je čudesne rezultate. Svijet se sada razvija po najvišoj stopi privrednog rasta u povijesti pisane civilizacije. Nikada ranije životni standard većine čovječanstva nije rastao brže, niti je ekonomski prosperitet dotaknuo toliko ljudi kao u proteklih dvadeset godina. Engleskoj i Sjedinjenim Američkim Državama trebalo je 50 godina da udvostruče svoj realni dohodak po stanovniku, današnjoj Kini je za isti cilj dovoljno 8 godina. Na pozornici svijeta pojavile su se nove ekonomske sile Azije. Visok rast globalnog gospodarstva i međunarodne razmjene unio je promjene u međunarodnim trgovinskim i ekonomskim odnosima koje nisu viđene od vremena industrijske revolucije. Trgovina proizvodima i uslugama samo je jedna od mnogih oblika gospodarske međuzavisnosti. Ostali oblici su razmjena produkcijskih čimbenika kao što su kapital, menadžment, tehnologija, radno iskustvo, ali i vlasnička i autorska prava te novac i vrijednosni papiri. Razvoj informatičke tehnologije i odstranjivanje barijera u kretanju roba, kapitala, novca i znanja povezali su zemlje i narode pokrenuvši integrativne procese koji se ranije nisu mogli zamisliti i koje označavamo skupnim imenom: globalizacija.

Pojam je relativno nov, javlja se od 1980-ih godina. Označava jedinstveno tržište, manju udaljenost između ljudi, interkontinentalnu prepletenost proizvodnih i trgovinskih korporacija i rastući tehnološki razvoj s neposrednim komercijalnim učincima. Globalizaciji pripada i širenje znanja i brzo povezivanje svih dijelova planete telekomunikacijskom tehnologijom.

Svjetska trgovina je u proteklih 40 godina rasla u prosjeku za polovicu brže od svjetskog bruto domaćeg proizvoda, a tijekom 90-ih godina prošlog stoljeća čak dva puta brže. Tome je doprinijela i tehnologija koja je omogućila sniženje troškova transporta i komunikacije, čime su smanjene prirodne, vremenske i prostorne barijere koje su dijelile nacionalna tržišta (trošak trominutnog telefonskog razgovora, na primjer, između New Yorka i Londona 1930. godine po sadašnjim cijenama iznosio je 340 dolara, a danas je 1,6 dolara).

Kompjutorska moć se u kratkom vremenu dramatično povećala. Prijenosno računalo, koje sada stoji oko tisuću dolara, mnogostruko je moćnije nego njegov stacionarni prethodnik iz 70-ih godina koji je koštao milijun dolara. Prosječni automobil danas ima više ugrađenog

kompjutorskog potencijala nego što je 1969. godine imao lunarni modul kojim se čovjek spustio na Mjesec. Prema nekim procjenama, cijena jedinice računarske moći stoji danas stoti dio jednog postotka cijene koju je valjalo platiti prije tridesetak godina.

Sníženje telekomunikacijskih i transportnih troškova doprinijelo je povećanju homogenizacije društava, kao i miješanju kulturnih obrazaca i ujednačavanju potrošačkih ukusa. To je od proizvođača zahtijevalo da odgovore ponudom »globaliziranih« proizvoda koji su vrstom, tipom i dizajnom standardizirani ili istovjetni u Tokyuu, Londonu, Moskvi i Zagrebu.

Globalizacijski procesi povezali su kontinente i učinili privrede međusobno zavisnijima više nego ikada ranije, premda svijet, naravno, i dalje ostaje podijeljen po političkim i nacionalnim linijama, a naročito ekonomskim. Najbogatija zemlja, SAD, ima 70 puta veći *per capita* BDP od najsiromašnijih zemalja Afrike. Državu s najviše stanovnika (1,3 milijarde) World Bank prati i analizira usporedo s 19 nezavisnih i poluzavisnih zemalja s manje od sto tisuća stanovnika. Od deset najbogatijih zemalja svijeta, mjereno *per capita* BDP, samo dvije imaju više od 5 milijuna stanovnika: SAD i Švicarska. Sljedeće dvije zemlje na ljestvici bogatstva imaju preko milijun stanovnika, a narednih 12 su sve manje od jednog milijuna duša. Tri su baltičke države, članice EU-a, pojedinačno veće od Danske, Belgije ili Nizozemske, ali osjetno siromašnije od njih. Hrvatska je također geografski veća od te tri zemlje, ali s bruto domaćim proizvodom 8,3 puta manjim od belgijskog, 15 puta manjim od nizozemskog i 6 puta manjim od danskog. Što dakle znači »mala zemlja« s gospodarskog stajališta? Značaj geografske veličine za prosperitet zemlje usko je ovisan od toga koliko je ona ekonomski otvorena. Male zemlje napreduju kada su njihova tržišta otvorena, a trgovina sa svijetom liberalizirana.

Veliki broj država u Africi, Latinskoj Americi i Aziji nisu u stanju zadovoljiti ni osnovne potrebe svog stanovništva. Liberalni tržišni sistem tim je zemljama i dalje udaljena perspektiva, naprosto stoga što su njihove vlade izabrale put koji je odmaknut od prevladavajućeg trenda internacionalizacije i povezivanja svjetskog gospodarstva. Takav izbor nije izbor tržišta. Tržišta su sklona kozmopolitizmu, države su te koje to nisu, a one još uvijek određuju okvir ekonomskog poretka, nadziru njegovo izvršavanje i ohrabruju promjene koje im odgovaraju.

Razlike u ekonomskom, a time i u socijalnom statusu pojedinaca, porasle su u proteklih 20 godina, no nisu isključivo posljedica geografskih razlika, veličine kapitala, kadrovske i organizacijske baze, nego i razlika u izboru gospodarskog sistema i gospodarske politike. Siromaštvo i dalje hara planetom. World Bank je u najnovijoj analizi o svjetskom siromaštvu ocijenila da je u 2005. godini bilo 1,4 milijarde ljudi koji spadaju u kategoriju siromašnih. Siromašnima se smatraju oni koji preživljavaju s manje od jednog dolara na dan (točnije, 1,08 \$ po cijenama iz 1993.). Uključivanje u globalne ekonomske procese neke su države podržavale odgovarajućom pravnom i političkom regulativom, dok su neke izabrale drukčiji put. World Bank je pokazala da su zemlje koje su se u razdoblju 1980. – 2000. g. uključile u procese svjetske razmjene roba, kapitala i novca (dakle, u procese koji predstavljaju suštinu procesa globalizacije) ostvarile prosječnu godišnju stopu rasta *per capita* dohotka od 3,1%. Nasuprot njima, zemlje koje se mogu svrstati u skupinu »neglobaliziranih« imale su prosječni rast dohotka od svega 0,5% *per annum*². Prve će svoj dohodak udvostručiti za 23 godine, dok bi neglobaliziranoj grupi zemalja za to bilo potrebno 144 godine. U dva protekla desetljeća visoki rast BDP - a omogućio je Kini da udvostruči svoj dohodak svakih 8 godina. OECD ocjenjuje da oko polovice smanjenja apsolutnog siromaštva u svijetu do kojeg je došlo između 1980. i 2000. godine pripada toj zemlji.

Ne treba gajiti optimizam da će uvećanje materijalnog blagostanja samo po sebi ostvariti međunarodnu političku koheziju i etnički različite države povezati u jedinstveni interesni sistem. Međutim, za očekivati je da će ekonomski prosperitet reducirati napetosti u pojedinim područjima i regijama te zahtijevati mirna i promišljena rješenja za situacije koje su ranije mogle postati izvorom napetosti i sukoba.

Od ranih 90-ih godina XX. stoljeća postajemo svjedoci općeg širenja gospodarskih aktivnosti čije je uređenje prepušteno tržišnim odnosima. U toku jednog jedinog desetljeća centralno planske privrede preobratile su se u tržišne. Na primjer, u Kini je 1980. godine udio robno-novčanih transakcija, gdje su cijene proizvođača određivane od strane državnih organa, iznosio 100%, a u maloprodaji 97%. 2003. godine, 87% svih cijena proizvođača slobodno se formiralo na

2 World Bank. 2002. »Globalization, Growth and Poverty: Building an Inclusive World Economy«, Washington

tržištu, a maloprodajnih cijena 96%³. Čak su i zemlje koje ustrajavaju pri sistemu reguliranih ekonomskih odnosa izvele radikalne reforme. Sve je to doprinijelo jačanju globalne konkurencije i pokrenulo novi ekonomski dinamizam u svijetu. Povećan je obujam i vrijednost proizvoda koji se upućuju u tržišnu razmjenu, a u posljednje vrijeme slijede ih i neke značajne usluge (medicinske, bankarske, računovodstvene, analitičke). Financijska tržišta postaju sve više integrirana i otvorena 24 sata – kada London spava, Tokyo, Hong Kong rade, i obrnuto.

Specifičnost je procesa globalizacije da je u njega uključen pretežiti dio svijeta. Dvije najmnogoljudnije zemlje, Kina i Indija, predstavljaju trećinu ukupnog čovječanstva, s ogromnim rezervama radne snage koje još nisu uključene u globalni proizvodni proces, a kada budu, to će moćno izmijeniti svjetsku proizvodnju, trgovinu, cijene i valutne odnose. »Kina je uspavani div. Kada se probudi iznenadit će svijet«, proročke su riječi Napoleona prije 200 godina.

Udvostručenje svjetske radne snage

Globalizacija nije donijela samo pozitivne rezultate, odnosno širenje izvoznog tržišta i dodatnu ponudu jeftine radne snage. Globalizacija je i masivna redistribucija dohotka od bogatijih radnika ka siromašnijima, od rada prema kapitalu, od potrošača energije prema njihovim proizvođačima – i još mnogo toga.

Uključivanje Kine, Indije i zemalja bivšeg sovjetskog bloka u međunarodno tržište uvećalo je globalnu ponudu radne snage na svjetskom tržištu za oko 1,5 milijardi ljudi. Drukčije rečeno, da se ove zemlje nisu otvorile međunarodnim tokovima, ukupan broj zaposlenih na svjetskom tržištu bio bi upola manji: iznosio bi 1,46 milijardi⁴.

³ OECD. 2005. »Economic Survey of China 2005«, Paris, OECD

⁴ Prema sadašnjim tendencijama može se računati da će u toku sljedećih 10 godina na globalno tržište ući oko jedna milijarda novih potrošača.

Tržište planeta: ekonomski aktivna lica (u milijunima)

	Ukupno	Razvijene zemlje	Zemlje u razvoju	Novi radnici*
Prije 2000. godine	1,460	460	1,000	-
Poslije 2000. godine	2,930	460	1,000	1,470

*Novi radnici: Kina: 760 milijuna; Indija 440 milijuna; zemlje bivšeg SSSR i SEV-a 260 milijuna; Izvor: pripremljeno prema podacima: ILO, Geneve, Labor Statistics, 2005.

Efekt ovako velikog dolaska zaposlenih na svjetsko tržište promijenio je odnos između rada i kapitala na ravni ukupnog svjetskog gospodarstva. Naime, porastom broja radnika u globalnom proizvodnom procesu, odnosno svjetskoj ponudi radne snage, nije se istovremeno uvećao i raspoloživi produkcijski kapital. Spomenute zemlje uglavnom su siromašne i njihovi radnici raspolažu s osjetno manje kapitala nego zaposleni u zapadnim industrijskim zemljama. Iz tog je razloga koeficijent kapital – rad (*capital - labour ratio*) opao za polovicu svoje ranije vrijednosti⁵. Taj pad možda iznosi čak 60% ako se uzme u obzir da se proizvodni kapital ne svodi samo na infrastrukturu, opremu, strojeve i transportna sredstva, nego obuhvaća i socijalni kapital (zdravstvena i socijalna zaštita, pravna i fizička sigurnost građana, vjerska tolerancija, itd.). Socijalni kapital neposredno i posredno doprinosi uvećanju efikasnosti i produktivnosti i na taj način utječe na vrijednost koeficijenta kapital – rad.

Koeficijentom odnosa kapital - rad opredijeljena je produktivnost radnika, odnosno njihova potencijalna bruto zarada. Radnici u Kini i Indiji imaju plaće koje drastično zaostaju za plaćama u Europi i Americi. Prosječna cijena rada u prerađivačkoj industriji Kine 2007. godine bila je oko 1 dolar na sat, prema 17 dolara, koliko je zarađivao radnik u istoj djelatnosti u Sjedinjenim Američkim Državama.

U Latinskoj Americi plaće su u prosjeku tri puta veće nego u Kini i Indiji. Troškovi rada su osjetno iznad azijskih i u Južnoj Africi. Doduše, tokom 90-ih godina realne su se plaće u Kini udvostručile⁶. Ako pretpostavimo da bi se one i dalje nastavile povećavati istim ritmom, trebalo bi oko 30 godina da se približe današnjim prosječnim

⁵ R. Freeman. 2006. »Labor Market Imbalances: Shortages or Surpluses, or Fish Stories?« Harvard University and NBER

⁶ World Bank ocjenjuje da se realna zarada u kineskoj industriji povećavala u prosjeku za 6,7% godišnje, u razdoblju 1990. – 2002. Istovremeno je u Indiji ta stopa iznosila 4,3% p.a.

zaradama u razvijenim zemljama. Indiji bi za to bilo potrebno 40 do 50 godina.

Niska cijena rada osnovni je čimbenik ponude jeftinih proizvoda kojima je Azija zadnjih godina preplavila svijet. Od tekstilnih proizvoda do računala i TV prijemnika, kineski, južnokorejski, tajvanski, indonezijski, vijetnamski i proizvodi drugih zemalja regije jeftiniji su od američkih i europskih, ali isto toliko kvalitetni i pouzdani. U proteklih 8 – 10 godina, zahvaljujući upravo jeftinoj ponudi azijske (naročito kineske) robe, indeks ukupnih cijena u Europi bio je između 1 i 1,5 postotnog boda niži nego što bi bio da takve ponude nije bilo (spomenuti efekt bi po svoj prilici bio čak izrazitiji da se višak likvidnosti nije prelijevao u kupovinu nekretnina čije su cijene kolosalno porasle u EU - u i u SAD - u, podigavši tako ukupan indeks cijena).

Inflacija u EU-u i SAD - u

	EU	SAD
2000.	1,9	3,4
2001.	2,2	2,8
2002.	2,1	1,6
2003.	2,0	2,3
2004.	2,0	2,7
2005.	2,2	3,4
2006.	2,2	3,2
2007.	2,3	2,9

Godišnje stope rasta; za EU HICP, za SAD CPI; Izvor: ECB i Fed

Višegodišnja masivna ponuda jeftinih proizvoda iz Kine i drugih azijskih zemalja omogućila je i promjenu odnosa između stope rasta cijena i stope nezaposlenosti u razvijenim industrijskim zemljama (odnos koji formalizira Phillipsova krivulja). Naime, usprkos održavanju niske inflacije, nezaposlenost se nije uvećavala, niti je stopa gospodarskog rasta snižena. Drugim riječima, BRIC i zemlje istočne Europe pomogli su povećanju zaposlenosti u zapadnim razvijenim zemljama iznad nivoa koji bi bio moguć, a da se ne pokrene inflacija. Te su zemlje, dakle, doprinijele smanjenju dugoročne vrijednosti NAIRU-a.

Zahvaljujući niskoj inflaciji, centralne su banke EMU- a i SAD - a mogle formirati svoje primarne kamatne stope na nižoj ravni

nego što bi mogle pri višoj inflaciji. Tada bi cijene trebalo suzbijati restriktivnom monetarnom politikom kojoj viša kamata predstavlja osnovi instrument. Sa svoje strane, niske kamatne stope potakle su investicijska ulaganja (posebno u stambenoj izgradnji), što je podiglo stopu gospodarskog rasta s jedne i s druge strane Oceana, uz istovremeno reduciranje stope nezaposlenosti. Nikada u suvremenoj povijesti nije svjetska privreda ostvarila tako uspješnu kombinaciju visokog rasta BDP-a, uz istovremeno nisku inflaciju i nisku nezaposlenost.

Jedan broj radno intenzivnih industrija (dakle, onih koje su nisko akumulativne) u razvijenim zapadnim privredama vrlo je brzo spoznao da nije u stanju konkurirati ponudi iza koje stoje radnici s višestruko nižim plaćama. Stoga su pristupili reduciranju ili čak obustavi nekih segmenata proizvodnje otpuštajući svoje radnike. Neka su se poduzeća pak preorijentirala na kapitalno intenzivnije djelatnosti, gdje su (za sada) u stanju ostati konkurentni. Veliki broj tvrtki pristupio je selidbi svojih pogona u zemlje istočne Europe i u azijske zemlje s jeftinijom radnom snagom (proces označavan s *offshoring* i *delocalisation*). Preseljene su i neke djelatnosti koje su kapitalno intenzivne, kao što su elektronska i automobilska industrija (uspjut rečeno, Slovačka sada ima najveću proizvodnju automobila na svijetu - mjereno brojem stanovnika). Značajan dio proizvodnje prepušten je Kini čija poduzeća rade po tehničkim planovima zapadnih matica, često i sa stranim menadžmentom, ali koji sve više funkcija i nadležnosti prepušta domaćim stručnjacima.

Udvostručenje globalne radne snage, seljenje proizvodnje te ponuda jeftine robe širokog raspona upotrebe umanjili su pregovaračku moć radnika u industrijskim zemljama (ali i u »tradicionalnim« zemljama u razvoju) u pogledu utvrđivanja nadnica i plaća.

Potrebno je naglasiti da se spomenuti proces proizvodnje jeftine robe nije zaustavio samo kod radno intenzivnih industrija. Kina (ali i druge zemlje BRIC grupacije) ubrzano investira u visoko obrazovanje i stjecanje specijaliziranih znanja⁷. To im omogućava da postupno preuzimaju proizvodnju koja je tehnološki sofisticirana i kapitalno

⁷ U razdoblju 1998. – 2003. je, prema ocjeni OECD-a, obrazovanje doprinijelo rastu agregatne proizvodnje Kine s 1,1 postotnim bodom (od ukupno 10%, koliko je bila prosječna stopa rasta BDP-a), prema 4,9 boda koliko su doprinijele investicije, odnosno uvećanje proizvodnog kapitala. Posljednjih godina taj se odnos postupno mijenja: obrazovanje sve više dobija na značaju. U razdoblju 1998. – 2003. broj studenata na visokoškolskim institucijama uvećao se za 3,5 puta. Novozaposleni imaju sada oko tri puta višu školsku spremu u usporedbi s radnicima koji odlaze u mirovinu.

intenzivna. Azijske zemlje polako se uzdižu na tehnološkoj ljestvici povećavajući *high-tech* izvoz na sve četiri strane svijeta. Godinama je kineski izvoz veći od uvoza, što ovoj zemlji omogućava konstantno visoki suficit tekuće bilance (prošle godine iznosio je 372 milijarde dolara, odnosno oko 8% BDP- a).

OECD je u svojoj analizi o kineskoj privredi utvrdio da ova zemlja ima dovoljno raspoloživog ljudskog i drugog potencijala da osigura dvocifreni rast BDP-a u toku nekoliko desetljeća. To će stubokom izmijeniti ekonomsku i geopolitičku sliku svijeta u godinama koje su pred nama.

Kako kazuje analiza koju je pripremio Eurofound⁸, u razdoblju između 2003. i 2006. godine Europska je unija zbog preseljenja proizvodnje izgubila oko 8%, odnosno 200 tisuća radnih mjesta. Zbog svih oblika prestrukturiranja gospodarstva bilo je zatvoreno osjetno više radnih mjesta, ali su se istovremeno otvorila nova, efikasnija i produktivnija, bilo u istim djelatnostima, bilo u drugim. Koliko je taj proces intenzivan svjedoči ukidanje i otvaranje radnih mjesta u ovoj godini, u razdoblju travanj/lipanj. Automobilska je industrija zatvorila 4,500 radnih mjesta, ali je istovremeno otvorila 20,4 tisuće novih; kemijska je industrija zatvorila 4,1 tisuću radnih mjesta otvorivši 7,6 tisuća novih; prerada hrane otpustila je 5 tisuća zaposlenih, ali zaposlila 1,8 tisuća, itd. Naročito zanimljive brojke ima djelatnost financijskog posredništva. Naime, u tom je sektoru u spomenutom razdoblju posao izgubilo 9,2 tisuće radnika, a novozaposlenih je bilo 10,7 tisuća.

EMU – cjenovna konkurentnost

Jedna od posljedica jedinstvene europske valute je da primarna kamatna stopa, važeća za cijelo područje Unije, implicira u realnom izrazu različite realne kamatne stope, dakle stope dobivene deflacioniranjem indeksa inflacije u pojedinim zemljama. Ne postoji potpuna konvergencija u rastu cijena između članica Europske monetarne unije. Zemlje s nižom inflacijom od prosječne imaju višu realnu kamatnu stopu, odnosno bilo kakva zajednička monetarna politika za te je zemlje restriktivnija nego za one s prosječnim ili iznadprosječnim rastom cijena. Dolazi do paradoksalne situacije

⁸ European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, 2008, Dublin, Issue 2

– što je zemlja uspješnija u obuzdavanju inflacije, njena poduzeća plaćaju višu realnu kamatu. Različite tvrtke su se u proteklom razdoblju tome suprotstavljale povećanjem produktivnosti, odnosno sniženjem troškova poslovanja po jedinici ostvarene proizvodnje, ali i preseljenjem proizvodnih procesa u zemlje s jeftinijom radnom snagom. Međutim, to ne rješava fundamentalni problem valutne unije: jedinstvena monetarna politika ne odgovara svim zemljama članicama podjednako. Ono što je restriktivna mjera zemljama ispodprosječnog rasta cijena, nije onima čije su cijene više od prosjeka.

U razdoblju od uvođenja eura 1999. do 2007. godine cjenovna je konkurentnost Njemačke bila između 5% i 14% viša od prosjeka ostalih zemalja članica Unije zahvaljujući nižoj stopi inflacije od prosječne u EMU-u. Austrija, Francuska i Finska također su uvećale konkurentnost po osnovi niže inflacije od euro prosjeka. Nasuprot njima, Grčka, Španjolska, Irska, Italija i Portugal registrirale su smanjenje konkurentnosti uslijed bržeg rasta cijena od euro prosjeka.

IMD World Competitiveness Yearbook sadržava podatke o konkurentnosti 55 zemalja i analizira nekoliko skupina čimbenika koji utječu na konkurentnost poduzeća u tim zemljama (gospodarske karakteristike, efikasnost vlade, efikasnost poduzeća, infrastruktura i dr.) među kojima je cjenovna konkurentnost samo jedan od subfaktora. Prema rang - listi objavljenom za 2008. godinu, redoslijed deset najkonkurentnijih zemalja svijeta je: SAD, Singapur, Hong Kong, Švicarska, Luxemburg, Danska, Australija, Kanada, Švedska, Nizozemska. U tom razvrstavanju je Njemačkoj, prilično neočekivano, pripalo 16., a Kini 17. mjesto. Velika je Britanija dobila rang 21, Japan 22, Francuska 25. Italija je zauzela 46. mjesto.

Od republika bivše Jugoslavije World Competitiveness Report navodi Sloveniju (pripada joj 32. mjesto) i Hrvatsku (49. mjesto). Bivše članice SEV-a: Bugarska, Poljska, Slovačka, Češka, Mađarska i Rumunjska su se u pogledu konkurentnosti, po kriterijima IMD-a, plasirale iznad Hrvatske.

Bruto plaća zaposlenog radnika u prerađivačkim djelatnostima u 27 zemalja Europske unije iznosi u prosjeku 21,1 euro na sat (podatak za 2006. godinu). Ona uključuje doprinose za socijalno osiguranje, porez na isplaćene plaće, dodatke za prehranu i prijevoz te regres za godišnji odmor. Između pojedinih zemalja članica postoje osjetne

razlike u troškovima rada: u Slovačkoj je plaća skoro 6,5 puta niža nego u Švedskoj. Upravo te razlike objašnjavaju atraktivnost nekih privreda za preseljenje industrije iz »skupih« u »jeftinije« zemlje. Europske zemlje s iznadprosječno skupom radnom snagom (Švedska, Njemačka, Austrija) svoju su izvoznu konkurentnost održavale konstantnim i visokim uvećanjem faktorske produktivnosti i usavršavanjem organizacije proizvodnje i menadžmenta.

Troškovi rada u EU-u

Švedska	32,8
Njemačka	31,6
Austrija	28,4
EU 27	21,1
Slovenija	10,1
Mađarska	6,0
Poljska	5,3
Slovačka	5,1

Podaci se odnose na prosjek 2006.; bruto iznos u eurima za sat rada u prerađivačkim industrijama; izvor: Eurostat, siječanj 2008.

Kamatne stope i valutni odnosi

Američke su federalne rezerve u toku prvih sedam mjeseci 2008. godine u više navrata snizile svoju referentnu kamatnu stopu s ciljem da spriječe usporavanje proizvodnje koje se u prvim mjesecima ove godine počelo izrazitije ispoljavati. To je od Kine, kao i od većine zemalja grupacije OPEC čije su valute neformalno vezane za dolar, zahtijevalo da i same spuste svoju cijenu novca. To se događalo usprkos činjenici da je njihovo gospodarstvo bilo pregrijano (što naročito vrijedi za Kinu) i upravo bi podizanje kamatne stope bio potreban i ispravan korak ekonomske politike da se obuzda inflacija koja je u ovim zemljama u proteklih 12 mjeseci registrirala ubrzanje. Međutim, podizanjem kamatne stope privukle bi špekulativni kapital iz inozemstva što bi zahtijevalo sterilizaciju kako bi se spriječila aprecijacija tečaja njihovih valuta. Sterilizacija predstavlja otkup deviza od strane centralne banke za novokreirani domaći novac, i to je operacija koja uvećava novčanu masu i pothranjuje inflaciju, premda na drugoj strani sprječava rast tečaja nacionalne valute i na taj način održava dosegnutu konkurentnost izvoza.

Tokom 90-ih godina Singapur je izabrao specifičnu politiku. Naime, dopustio je rast tečaja svoje valute. Zahvaljujući tome, doživio je jednu od najnižih stopa inflacije u svijetu, uz dinamične stope rasta BDP-a. Aprecijacija singapurskog dolara prinudila je poduzeća da racionaliziraju poslovanje kako bi izdržala konkurenciju na svjetskom tržištu. Tvrtke su pomaknule proizvodnju na ljestvici sadržaja znanja i kapitala, napuštajući radno intenzivne industrije, što je doprinijelo uvećanju neto vrijednosti njihovog izvoza.

Još je jedno iskustvo zanimljivo. Japan je u razdoblju 1950. -1970. g. doživio porast potrošačkih cijena od oko 5% godišnje koji je bio dvostruko veći nego u ostalim industrijskim zemljama. Međutim, izvozne cijene u ovim zemljama u prosjeku su rasle po oko 0,5% godišnje, dok su japanske ostale nepromijenjene. Jen se mijenjao u odnosu 360 ¥ za 1 \$ u fiksnom paritetu koji je, prema Bretton Woodskom aranžmanu, ostajao nepromijenjen. Povećanje izvoznih cijena drugih zemalja podiglo je japansku konkurentnost u tom razdoblju za 10%.

Što Federalne rezerve više snižavaju referentnu kamatnu stopu, likvidnost u zemljama čije su valute vezane za dolar postaje veća, *ceteris paribus*, a time i poticaj agregatnoj potražnji, odnosno rastu bruto domaćeg proizvoda. To doprinosi uvozu sirovinskih *inputa*, naročito energenata, posljedica čega je rast cijena primarnih sirovina na međunarodnom tržištu.

Zemlje u razvoju sada koriste preko 50% cjelokupne svjetske potrošnje energije. Od 2000. godine ove zemlje su »odgovorne« za 85% povećanja potrošnje fosilnih goriva. Samo Kina troši jednu trećinu povećanja svjetske proizvodnje nafte, 50% porasta potrošnje bakra i aluminija, skoro 100% povećanja potrošnje nikla i kositra, a preko 100% cinka i olova, što znači da cijeli ostali svijet troši manje.

Razumije se, hlađenje konjunktura, odnosno niže stope rasta BDP-a, utjecat će na smirivanje inflacije. Međutim, time se djelovanje spomenutog mehanizma ne mijenja. Što zemlje u razvoju budu više sprječavale rast tečaja svojih valuta, veći postaje rizik od porasta globalne inflacije.

U uvjetima povećane mobilnosti kapitala ne može se fiksirati tečaj valute i istovremeno zadržati neovisnu monetarnu politiku. Zemlja čiji je valutni tečaj manje ili više fiksiran može se prilagođavati

priljevu kapitala (ili drugim egzogenim utjecajima) jedino i isključivo promjenom cijena ili, drugim riječima, promjenom svog realnog tečaja.

Zemlje koje su najčvršće vezale svoje valute za dolar (naročito one u Aziji i arapske članice OPEC-a) registrirale su najveće povećanje cijena. Tako je Kina u lipnju ove godine imala stopu inflacije 7,1% (prošlogodišnja inflacija u tom mjesecu bila je 4,4%), Indonezija 11,9% (prošle godine u lipnju 5,3%), Singapur 7,5% (prošlog lipnja 1,3%), Saudijska Arabija 10,6% (lani 3,4%).

Zbog masivnih deviznih rezervi denominiranih u dolarima, nije vjerojatno da bi Kina u dogledno vrijeme promijenila svoj valutni režim i napustila neki oblik vezivanja za dolar (utoliko više što bi time mogla ugroziti dinamiku svog izvoza). Ukoliko bi do toga došlo, to bi značilo veću neto kupovinu europskih vrijednosnih papira i, prema tome, aprecijacijski pomak eura. Koliko god članicama Europske monetarne unije odgovarala aprecijacija juana prema dolaru, isto toliko im ne odgovara da Kinezi počnu preferirati euro umjesto dolara.

21. srpnja 2005. godine Kina je napustila neformalnu, ali faktičku vezanost svoje valute za dolar koja je trajala 11 godina (od tada je juan vezan za košaricu valuta, ali dolar u tome ima predominantno mjesto). Kineske monetarne vlasti novi su sistem nazvali »režim kontroliranog plivanja valute«, premda se čini da to implicira više kontroliranja nego plivanja. Naime, u toku 2006. godine realna je aprecijacija juana iznosila 3,4%, a u 2007. godini oko 9%. Makroekonomski su odnosi u kineskom gospodarstvu takvi da aprecijacija juana (ne nominalna, već korigirana strukturom vanjske trgovine, tj. *trade weighted*) od 10% doprinosi reduciranju inflacije za oko 1,5 postotnog boda u razmaku od osam kvartala – i to se već počelo pokazivati u 2008. godini.

Investicije u Kini predstavljaju 46% bruto domaćeg proizvoda, što je najveći postotak u svijetu, a godišnje se povećavaju po oko 10%. Međutim, štednja raste još brže, tako da je njen udio u BDP-u oko 50%⁹. Zahvaljujući tome, Kina je u stanju tečaj svoje valute održavati na niskom nivou, ostvarivati suficit u tekućem dijelu platne bilance i izvoziti kapital u svijet.

⁹ Stanovništvo Kine štedi oko 25% ostvarenog dohotka, dok je taj postotak u zemljama EU 10%, a u SAD-u manje od 1%.

I zemlje proizvođači nafte su na temelju rastućih cijena sirovine, iz godine u godinu ostvarivali suficit u platnoj bilanci. S obzirom da je njihov ukupan uvoz manji od vrijednosti izvoza, višak su ulagale u zemlje s deficitom, pretežito u SAD. I u tome je vidljiv njihov interes da tečajeve svojih valuta održavaju vezanima za dolar. Sredinom 2008. godine Amerika je registrirala trgovinski deficit od oko 830 milijardi dolara, odnosno oko 5% BDP-a (što je doduše manje nego ranijih godina, kada je taj deficit bio skoro 8% BDP-a) i upravo toliko je morao iznositi njen uvoz kapitala preko emisije vrijednosnih papira, koje su najviše otkupljivali ulagači iz EU-a, Kine, i zemalja članica OPEC-a. Zvuči bizarno, međutim činjenica je da siromašne zemlje financiraju višak potrošnje (iznad raspoloživog dohotka) bogatih Sjedinjenih Američkih Država.

Američki se dug ne može ocjenjivati na isti način kao zaduženost neke druge zemlje. Taj je dug u dolarima, dakle u svjetskoj rezervnoj valuti i SAD mogu, za razliku od drugih zemalja, emitirati obveznice u vlastitom novcu i njime pokrivati vlastiti dug. Skoro cjelokupne dugoročne obveze Amerike denominirane su u dolarima, dok je oko 70% investicija ove zemlje plasirano na inozemnim tržištima u drugim valutama, uglavnom europskim (euro, funta). Zato, kada tečaj dolara pada prema euru i funti, američka se bilanca vanjske zaduženosti poboljšava jer se vrijednost duga tada smanjuje, a američke aktive uvećavaju. Neke procjene govore da za svakih 10% pada tečaja dolara, efekt rekonfiguracije američkog duga iznosi oko 5% vrijednosti BDP-a.

Summary

Globalisation is characterised by the steadily rising volume of international trade, whose growth rate has been exceeding that of the global GDP for a long time now, and liberalisation of foreign commerce with free movement of capital, money, knowledge and ideas. For the first time in modern economic history the vast majority of mankind operates under the market system, with access to the most sophisticated technology. As a result of the entrance of China, India and former Comecon countries into the world system of production and trade, the global workforce has doubled to nearly 3 billion over the past 15 years. New entrants have helped to hold down inflation

in developed economies because their goods are much cheaper and they are gaining market share, replacing more costly goods. New competition also forces local producers to cut their prices and it curbs wage demand of low and medium-skilled workers in developed countries as they cannot compete with Chinese or Indian counterparts who are equally productive yet willing to work for significantly lower wages. As these workers move up the value chain it will pull down the prices of a wider range of products. In other words, new entrants will continue to help hold down global inflation for some years to come.

Key words: globalisation, inflation, wages, work force, offshoring

LITERATURA

Baumann, U., Mauro F., (2007) Globalisation and euro area trade: interactions and challenges, Occasional Paper, February, ECB, Frankfurt, European Central Bank

Bhagwati J., (2002), Free Trade Today, Princeton, Princeton University Press

Crafts, N., (2000), Globalization and Growth in the Twentieth Century, IMF Working Paper WP/00/44, Washington, IMF

Kierzkowski, H. (EDT) (2002), Europe and Globalization, Basingstoke, Macmillan

European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, 2008, Dublin, Issue 2, Eufound

Freeman R., (2006), Labor Market Imbalances: Shortages or Surpluses, or Fish Stories? Harvard University and NBER

Jones, R. W., (2000), Globalization and the Theory of Input Trade, Cambridge, MIT press

OECD (2005), Economic Survey of China 2005, Paris, OECD

One monetary policy and many fiscal policies: ensuring a smooth functioning of EMU, Monthly Bulletin Article, European Central Bank, July 2008, Frankfurt

World Bank, (2000), World Development Report 2000/2001: Attacking Poverty, Washington, WB

World Bank, (2002), *Globalization, Growth and Poverty: Building an Inclusive World Economy*, Washington, WB

World Bank, (2003), *Sustainable Development in a Dynamic World: Transforming Institutions, Growth and Quality of Life*, New York, Oxford University Press

World Institute for Development Economics Research, World Income Inequality Database, [www. Wider.unu.edu/wiid](http://www.Wider.unu.edu/wiid)